

Co warto wiedzieć o diagnozie?

Materiał dla rodziców

Diagnoza w kontekście edukacyjnym

Diagnoza w kontekście szkolnym ukierunkowana jest na całą populację dzieci, bez względu na ich poziom zdolności. Dotyczy zarówno tych o wyjątkowych umiejętnościach, jak i tych, które wymagają specjalnego wsparcia edukacyjnego. Najczęściej używa się jej w sytuacjach, gdy pojawiają się trudności, zarówno w obszarze nauki, jak i wychowania danego ucznia. Mówiąc o diagnozie ucznia można mieć na myśli proces czyli szereg czynności, które należy wykonać, aby uzyskać odpowiedź na pytanie diagnostyczne – na przykład dlaczego dany uczeń osiąga gorsze wyniki w porównaniu do poprzednich lat. Pojęcie diagnozy może też dotyczyć efektu procesu diagnozowania czyli konkretnego wyjaśnienia, opinii lub opisu mocnych i słabych stron ucznia.

W dyskursie publicznym dotyczącym pomocy psychologicznej w systemie edukacji dzieci i młodzieży coraz częściej używa się pojęcia *diagnoza funkcjonalna* oraz *ocena funkcjonalna*. Oznacza ona „wieloaspektowy proces rozpoznawania zasobów i trudności ucznia oraz oddziałujących na niego czynników środowiskowych, uwzględniający analizę funkcjonowania (...) oraz – o ile została postawiona – diagnozę kryterialną (opartą na klasyfikacji medycznej ICD lub DSM), a także adekwatny i podlegający stałej ewaluacji program wsparcia” (Domagała-Zyśk i in., 2022). Wsparcie to ma polegać na (1) rozpoznaniu indywidualnych uwarunkowań funkcjonowania ucznia (z uwzględnieniem czynników środowiskowych) (2) wspieraniu jego rozwoju – realizacji jego potencjału.

Podsumowując, funkcjonalna diagnoza dzieci i młodzieży:

- pozwala dokonać opisu oraz wyjaśnienia, jak dziecko funkcjonuje,

- jest zorientowana na podjęcie dalszych oddziaływań,
- pozwala na identyfikację zarówno mocnych, jak i słabych stron,
- uwzględnia uwarunkowania środowiskowe.

Przebieg procesu diagnozy

Identyfikacja potrzeb uczniów powinna być prowadzona jak najwcześniej. Zwiększa to szanse na rozwój potencjału dzieci i przezwyciężenie problemów, trudności.

Należy podkreślić tutaj szczególną rolę nauczycieli w przebiegu procesu diagnostycznego, którzy dzięki technikom obserwacyjnym najszybciej i najtrafniej widzą pierwsze objawy trudności uczniów. Istotną rolę odgrywają również szkolni specjaliści, których zadaniem jest wspieranie nauczycieli w rozpoznawaniu potrzeb oraz trudności uczniów, a także pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniom oraz ich rodzicom (Czarnocka, 2019). Ważne są też uwagi przekazywane przez rodziców dotyczące zauważanych trudności.

Przebieg działań diagnostycznych w uproszczeniu możemy sprowadzić do trzech podstawowych etapów.

Etap 1. polega na ocenie potrzeb dziecka w szkole i jest prowadzony przez nauczyciela, który ocenia sytuację w zakresie edukacji i wychowania w placówce szkolnej, grupie lub klasie. Na tym etapie nauczyciel prowadzi obserwacje uczniów, monitoruje ich postępy w zdobywaniu wiedzy oraz umiejętności zgodnych z programem nauczania. Dodatkowo, uwzględnia indywidualne cele edukacyjne i rozwojowe uczniów. W etapie 1. wyróżnione zostały trzy poziomy wsparcia udzielanego uczniom:

- Poziom 1. – nauczyciel we współpracy z rodzicami ustala zakres pomocy udzielanej dziecku w bieżącej pracy. Na tym poziomie dokonywana jest okresowa ocena efektywności działań, na podstawie której podejmowana jest decyzja o zakończeniu pomocy lub wejściu na poziom 2. wsparcia.

- Poziom 2. – na tym poziomie dodatkowo do procesu wsparcia włącza się zespół, w którego skład wchodzi również specjaliści. Ponownie zostaje ustalony zakres pomocy udzielanej dziecku polegający na modyfikacji oraz uzupełnieniu dotychczasowej formy wsparcia.
- Poziom 3. – dotyczy okresowej oceny efektywności oddziaływań całego zespołu oraz w razie potrzeby modyfikacji dotychczasowych form wsparcia. Na podstawie oceny podejmowana jest decyzja o zakończeniu pomocy lub o konieczności przeprowadzenia diagnozy w PPP.

Etap 2. działań wiąże się z koniecznością przeprowadzenia diagnozy specjalistycznej w poradni psychologiczno-pedagogicznej. Na tym etapie istotną rolę odgrywają informacje z poprzedniego etapu, dlatego ważna jest współpraca między poradnią a szkołą oraz rodzicami. Wielość punktów widzenia zwiększa możliwości diagnostyczne oraz obiektywizację uzyskanych wyników. Takie postępowanie w konsekwencji pozwoli na poszerzenie perspektywy w procesie oceny i planowania wsparcia. Na tym etapie poradnia wydaje orzeczenie lub opinię.

Etap 3. polega na organizowaniu wsparcia w szkole na podstawie dokumentu wydanego przez PPP. Ponownie ustalany jest zakres pomocy udzielanej dziecku przez szkołę i (lub) we współpracy z poradnią psychologiczno-pedagogiczną (Czarnecka, 2019).

Obszary funkcjonowania ucznia – czyli, co podlega diagnozie

Celem diagnozy w kontekście szkolnym jest zapewnienie uczniom odpowiednich warunków umożliwiających każdemu współuczestnictwo w procesie uczenia się i wychowania. Wynika z tego konieczność podejścia wielowymiarowego, holistycznego, koncentrującego się na gromadzeniu informacji z różnych obszarów funkcjonowania dziecka, na przykład: biologicznych, poznawczych, emocjonalno-społecznych, czynnikach środowiskowych (Czarnecka, 2019).

„Wyróżniamy następujące obszary, które powinny zostać objęte diagnozą:

1. Rozpoznanie u dziecka dysharmonii rozwojowych, w tym trudności uwarunkowanych stanem zdrowia.
2. Indywidualne możliwości psychofizyczne.
3. Analizę i ocenę gotowości dziecka do podjęcia nauki.
4. Trudności w uczeniu się i ocenę ich skutków dla funkcjonowania dziecka.
5. Przyczyny niepowodzeń edukacyjnych lub trudności w funkcjonowaniu, deficyty kompetencji i zaburzenia sprawności językowych.
6. Ryzyko wystąpienia specyficznych trudności w uczeniu się.
7. Mocne strony, predyspozycje, zainteresowania i uzdolnienia uczniów.
8. Indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne wynikające z dokonanego rozpoznania, uwzględniające:
 - a. dostosowanie wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanego przez nauczyciela programu nauczania do indywidualnych potrzeb ucznia,
 - b. zakres i charakter wsparcia ze strony dodatkowo zatrudnionej kadry,
 - c. potrzebę realizacji wybranych zajęć indywidualnych lub prowadzonych w mniejszej grupie.
9. Czynniki środowiskowe wpływające na funkcjonowanie dziecka, w tym bariery i ograniczenia utrudniające funkcjonowanie (w środowisku szkoły i klasy oraz w otoczeniu).
10. Trudności w zakresie włączenia ucznia w zajęcia lub szkolne.
11. Predyspozycje w zakresie wyboru kierunku kształcenia i zawodu” (Czarnocka, 2019, s. 167–168).

Zgromadzenie informacji z wyżej wymienionych obszarów umożliwi całościowy opis funkcjonowania dziecka, a co za tym idzie odpowiedni dobór oddziaływań postdiagnostycznych, na przykład opracowanie interwencji, oddziaływania profilaktyczne.

Jak przygotować dziecko do diagnozy w poradni psychologiczno-pedagogicznej?

Rodzice często zmagają się z dylematem dotyczącym tego jak pomóc dziecku przed diagnozą i przygotować je do spotkania z diagnostą. Poniżej wypisano w punktach kroki, które ułatwią rodzicowi rozmowę z dzieckiem na temat wizyty w poradni.

1. Porozmawiaj z dzieckiem o wizycie.
2. Wyłumacz, że celem wizyty jest pomoc w lepszym funkcjonowaniu.
3. Pokaż korzyści z wizyty w poradni – poznanie swoich mocnych stron, możliwość znalezienia sposobów na obecne trudności itp.
4. Opowiedz o swoich odczuciach. Podziel się wrażeniami z pierwszej wizyty.
5. Powiedz, że nie jest jedynym dzieckiem, które z takiej pomocy korzysta.
6. Opowiedz jakie pytania mogą się pojawić oraz co będzie najprawdopodobniej robić w czasie takiej wizyty.
7. Przed samą wizytą zadbaj, aby dziecko było wyspane i najedzone.
8. Rozmawiaj z dzieckiem o wizycie zawsze, kiedy tego potrzebuje.

Czego należy unikać w rozmowie z dzieckiem przygotowującą ucznia do wizyty w poradni psychologiczno-pedagogicznej:

1. Nie zatajaj celu wizyty.
2. Nie sugeruj dziecku, że „ma być grzeczne” – dziecko w czasie diagnozy powinno być sobą.
3. Nie mów: „Sprawdzimy, czy jesteś mądry/mądra”, „Pani sprawdzi, jak się zachowujesz”.
4. W czasie wizyty nie zmuszaj dziecka do mówienia, nie oceniaj ani nie porównuj.

Prawa rodzica oraz dziecka jako podmiotu diagnozy

Poniżej przedstawiono podstawowe prawa klienta (w tym niepełnoletniego):

- Prawo do dobrowolności. Klient decyduje bez przymusu i na podstawie pełnej informacji, czy chce skorzystać z usługi psychologicznej. Prowadzenie diagnozy psychologicznej bez świadomej zgody klienta jest bezprawne.
- Prawo do ochrony prywatności. Poufna jest informacja o fakcie korzystania z pomocy psychologicznej przez konkretną osobę, wyniku diagnozy oraz wszelkie informacje, jakie psycholog zdobył na temat klienta.
- Prawo do poznania wyników diagnozy. Klient uzyskuje zrozumiałą dla niego

informację o wynikach diagnozy psychologicznej, a psycholog jest odpowiedzialny za wyjaśnienie wszelkich niejasności i wątpliwości. Informacje na temat wyników powinny być przekazywane w bezpośrednim kontakcie. Tylko klient ma prawo decydować, czy zapozna inne strony (np. placówkę oświatową) z wynikami diagnozy psychologicznej (Standardy diagnozy psychologicznej w edukacji, 2018, s. 4-5).

Bibliografia

Czarnocka, M. (2021). *Diagnoza – obszary, sposoby, narzędzia*. W: I. Chrzanowska, G. Szumski (red.), *Edukacja włączająca w przedszkolu i szkole*, s. 162-173. DOI: 10.47050/65591838.162–172.

Domagała-Zyśk, E., Mariańczyk, K., Chrzanowska, I., Czarnocka, M., Jachimczak, B., Olempska-Wysocka, M., Otrębski, W., Papuda-Dolińska, B., Pawlak, K., Podgórska-Jachnik, D. (2022). *Szkolna Ocena Funkcjonalna: Przebieg procesu w aspekcie oceny aktywności i uczestnictwa*. Lublin: Wydawnictwo KUL.

Standardy diagnozy psychologicznej w edukacji (2018). *Standardy diagnozy psychologicznej w edukacji*. Pobrano 27.11.2023 z http://brpd.gov.pl/sites/default/files/standardy_diagnozy_psychologicznej_w_edukacji.pdf